

Nr 334.

Av herr **Holmbäck**, *angående införande av möjlighet att inskriva gruvrätt i protokoll, fört av inskrivningsdomare, och därefter inteckna samma rätt.*

År 1894 uppfordrades i rikets 326 dåvarande gruvor inalles 2,973,000 ton berg (sålunda icke enbart malm), varav 790,000 ton i Gellivare och 582,000 ton i Grängesberg. I samtliga övriga gruvor uppfordrades följaktligen 1,601,000 ton berg. Främst bland dessa stod Stripa gruva i Lindes socken med 63,000 ton, följd av Rishöjdsbergsgruvan i Hjulsjö socken med 21,300 ton. Vid övriga gruvor översteg uppfordringen i regel icke 10,000 ton och utgjorde i många fall endast ett eller annat 1,000-tal ton. I 21 gruvor uppgick brytningen icke ens till 1,000 ton berg. Anmärkas bör, att järnmalmsexporten börjat några år tidigare, dock endast från Gellivare och Grängesberg.

Ett eller annat större gruvfält hade vid den tid, för vilken nyssnämnda siffror giva upplysning om den svenska gruvhanteringen, givetvis anordningar av mera omfattande och bestående art. Några anriknings- eller sovringsverk i nutida bemärkelse förekommo visserligen icke, men på 1890-talet började man för utfrakten använda tippvagnar för rälsbanor. I stort sett gestaltade sig emellertid gruvdriften i Mellansverige på följande sätt.

Våra mellansvenska malmfyndigheter bestå vanligen av ett antal rika småmalmer, inbäddade i fattigt, malmhaltigt material. Inom ett gruvfält finnas vanligen flera dylika malmkoncentrationer, som ofta var för sig givit anledning till en gruvas upptagande. Under 1800-talet var varje gruva inom ett gruvfält merendels en enhet för sig, som bröts av ett gruvlag. Ofta tog man ej mera malm än som erfordrades för driften av den hytta, för vars malmförsörjning gruvan närmast var avsedd. Delägarna i gruvan voro understundom desamma som hyttintressenterna.

När ett gruvlag skulle börja brytningen av en malmkropp, uppsattes en enkel gruvlave, bestående av fyra stolpar (lavben) med en bro, på vilken den i en lina fritt hängande tunnan mottogs. För tunnans upp- och nedfart användes en s. k. handvind, tills man kommit ner på c:a 10 meters djup, och därefter en s. k. hästvind. Den sistnämnda kunde användas intill ett djup av omkring 40 meter. Om malmen fortsatte till större djup och var av godartad beskaffenhet, anskaffades en lokomobil och byggdes en konstgång för vattenuppfordringen. Lokomobilen drev ett enkelt, lätt flyttbart gruvspel, kombinerat för såväl bergtunnans som konstgångens drivande. Dessa anordningar erfordrade inga andra grunder än i marken nedgrävda större stenar, vari maskinernas underdel fastsprintades. I övrigt fanns ovan jord i regel ej andra byggnader

än en borrsmedja och en enkel gruvstuga, där mera avlägset boende arbetare kunde bo under veckans lopp.

Anordningarna under jord voro även av enkel beskaffenhet. För personalens upp- och nedfart användes en stegväg, avdelad med broar. För vattenuppfordringen begagnades pumpsättningar av trä. Stämplingar av trä tjänade till stöd för tak och väggar. Borrningen skedde uteslutande för hand. Utfrakten i gruvan och avfrakten i dagen verkställdes huvudsakligen med skottkärror på plankgångar.

Ofta nog "tog malmen slut". Med dåtida jämförelsevis ringa kännedom om malmgeologiska förhållanden varken kunde eller ville man kosta på relativt stora arbeten i ofyndigt berg. Man slutade bryta i gruvan och flyttade utan alltför stora kostnader anordningarna till en annan gruva inom fältet, där det ansågs vara större utsikter till bättre och billigare malmfångst.

Numera har gruvdriften en helt annan karaktär. Den har förvandlats från hantverk till storindustri. År 1937 — det år för vilket senaste officiella statistik föreligger — utgjorde i de 325 med malmfångst bearbetade gruvorna totala kvantiteten utfraktat berg och malm 21,904,073 ton, varav 14,218,737 ton belöpte på de norrbottniska malmfälten och 2,126,651 ton på Grängesbergs exportfält. I övriga gruvor uppfordrades alltså 5,558,685 ton. Vid 20 fält uppgick uppfordringen till över 100,000 ton.

En bild av den omvälvning, som ägt rum, giva de ur den officiella statistiken hämtade uppgifterna angående de under åren 1894 och 1937 använda kraftkällorna för gruvhanteringen:

	Motorer använda vid gruvor för omedelbar maskindrift.			
	Antal	1894 Kraftbelopp Hkr	Antal	1937 Kraftbelopp Hkr
Motorer för handkraft	38	—	—	—
Kreatursvandringar	53	—	—	—
Vattenhjul och turbiner	177	3,054	4	225
Ångmaskiner	179	3,665	4	315
Andra maskiner	8	213	—	—
Olje- och gasmotorer	—	—	17	559
Elektriska motorer	—	—	4,067	129,437
Summa	475	6,932	4,092	130,536

Det lönar sig icke längre att på ovan angivet sätt bryta en malmfyndighet. Saluvärdet å exempelvis järnmalm har icke i någon mån hållit jämna steg med penningvärdets fall, de starkt stegrade arbetslönerna och de sociala utgifterna. Särskilt för att starta en lönande gruvdrift erfordras i våra dagar kapital av helt annan storleksordning än förr. Detta beror jämväl på, att man numera är

hänvisad även till det fattigare malmmaterialet, vilket måste underkastas anrikning, innan en säljbar produkt erhålles.

Om gruvdrift skall upptagas på en malm av för mellansvenska förhållanden genomsnittlig beskaffenhet och icke alltför ogynnsamt läge, kan man, om gruvan skall vara en självständig enhet och icke ingå som en integrerande del i ett större företag, kalkylera med en normal gruvbrytning av storleksordningen 100,000 ton per år. Detta förutsätter, att minst 1,000,000 ton malmhaltigt rågods äro säkert kända och utsikterna att påträffa ytterligare malmkvantiteter goda. I regel bör gruvdriften åtföljas av undersökningsarbeten i sådan utsträckning, att rågods för de närmaste tio årens drift alltid är konstaterat.

Fyndighetens exploatering sker på ett av den tekniska utvecklingen be- tingat, systematiskt sätt.

Malmens ungefärliga utsträckning bestämmes genom geologiska och geo- fysikaliska undersökningar. Den malmförande kroppens dimensioner och sam- mansättning på måttligt djup under jordytan bestämmes genom diamantborr- ning eller schaktsänkning, provbrytning m. m. Förberedande arbeten och till- redningsarbeten, såsom schaktsänkning, ortdrivning m. m., utföras för att skapa angreppspunkter för malmbrytningen. Ovan jord utföras för betydande kost- nader anläggningar av bestående art. Gruvlaven bygges av järn och betong. Gruvspel och luftkompressorer erfordra stadiga grunder och inrymmas i stabila byggnader. Gruvstugan innehåller ofta moderna hygieniska anordningar, såsom bad- och duschrum, omklädningsrum o. dyl. Kommunikationsanläggningar, så- som vägar, linbanor, järnvägar, elektriska kraftledningar m. m., utföras. — För malmens rationella tillgodogörande anlägges ett anrikningsverk. Tjänstemanna- och arbetarbostäder, förvaltningsbyggnader m. m. uppföras. — För en gruva av angiven storlek erfordras en arbetarstyrka om c:a 100 man.

Kostnaderna för dessa arbeten och anläggningar kunna *approximativt* upp- skattas till följande belopp:

undersöknings- och tillredningsarbeten	200,000:— kr.,
gruvbyggnader ovan jord	100,000:— ” ,
utfraktsanläggningar	100,000:— ” ,
anrikningsverk	250,000:— ” ,
bostäder	250,000:— ” ,
diverse	100,000:— ” ,
	<hr/>
	1,000,000:— kr.

Stora avvikelser från ovan anförda, ungefärligt beräknade normalkostnader kunna naturligtvis ifrågakomma, men de ge i varje fall en uppfattning av stor- leksordningen.

Det kan ifrågasättas, huruvida gruvlagstiftningen lyckats följa med denna utveckling. Särskilt är att märka att den stora kapitalkrävande industrien behöver bl. a. stadganden, som möjliggöra att anläggningarna skola kunna bilda tjänligt objekt för kredit. Enligt svensk rätt kan gruva endast vara föremål för förlagsinteckning, d. v. s. för en art inteckning, som blott ger en obligatorisk rätt. Även om man vid den modernisering av reglerna för förlagsinteckning, vilken ägde rum 1932, toge hänsyn till den moderna utvecklingen på gruvdriftens område (se N. J. A. 1932, II s. 257) är värdet av en förlagsinteckning som underlag för kredit åt ett gruvföretag^o jämförelsevis ringa. Man borde stödja gruvindustriens kapitalbehov genom att skapa en annan inteckningstyp med sakrättslig verkan — ett problem, som ligger på sidan om den lagstiftning på gruvrättens område, vilken resulterat i gruvlagen den 3 juni 1938, och i följd därav icke under detta arbete var under ingående debatt.

En inteckningstyp med sakrättslig verkan kan tänkas vare sig gruva göres till fast egendom eller förblir lös egendom. Att förvandla gruva till fast egendom skulle stå i överensstämmelse med äldre svensk rättsuppfattning, och med att, enligt 5 § lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra, vissa nyttjanderätter äro fast egendom. Olägenheterna av att förvandla gruva till fast egendom torde emellertid vara påtagliga; bl. a. ur fastighetsredovisningens synpunkt bör man tvärtom sträva efter att blott äganderätt till jord och vad därmed äger samband blir fast egendom. Det riktiga synes därför vara att gruva förblir lös egendom. I så fall bör man åstadkomma liknande regler som nu gälla beträffande tomträtt och vattenfallsrätt, vilka kunna intecknas, ehuru de äro lös egendom. Möjlighet bör alltså beredas att inskriva gruvrätten i ett protokoll, fört av inskrivningsdomaren. Inskriften gruvrätt bör kunna intecknas på samma sätt som inskriven tomträtt och inskriven vattenfallsrätt. Noggranna regler böra givas om vilken egendom panträtten skall omfattas. Detta torde nödvändiggöra analoga stadganden till § 3 lagen om vad till fast egendom är att hänföra, med paragrafens föreskrifter om vad som hör till fabrik eller annan för industriell verksamhet inrättad byggnad.

Möjligheten att införa ett institut inskriven gruvrätt och därigenom inteckning i gruva diskuterades av numera presidenten Bendz redan i 1920 års gruvlagstiftningssakkunnigas betänkande med förslag till gruvlag (Statens offentliga utredningar 1924:16 s. 391 ff.). För ett införande av inskrivning av gruvrätt erbjuder 1938 års gruvlag ett bättre underlag än 1884 års gruvstadga. Med den nya lagstiftningen måste de fall, då gruva förverkats, bliva vida färre än förr: förverkande sker enligt 1938 års lag blott, om gruvägaren försummar att erlägga en mycket ringa avgift och först sedan gruvägaren i rekommenderat brev påmint om avgiften. Härigenom har gruvrätten vunnit i fasthet. Hinder torde icke finnas att giva regler om att även inteckningshavare skola underrättas om att gruvan hotas av att bliva sönad, för att de skola bliva i tillfälle att

inbetalta avgiften. Dylika regler skulle innebära fullständig trygghet för in-teckningshavarne mot att en värdefull gruva ginge förlorad genom förverkande.

Med stöd av vad ovan angivits får jag därför hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om införande av möjlighet att inskriva gruvrätt i ett protokoll, fört av inskrivningsdomaren, och där-efter inteckna samma rätt.

Uppsala den 23 januari 1939.

Åke Holmbäck.
